

UVOD U PROBLEMATIKU KOMODIFIKACIJE TEŠKE BAŠTINE

HELENA STUBIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb, Hrvatska

hstublic@ffzg.hr

 <https://orcid.org/0000-0001-7699-189X>

DOI: 10.17234/SEC.30.9

Prethodno priopćenje

Primljeno: 7. 4. 2018.

Prihvaćeno: 10. 9. 2018.

ROBERT SAMOVOJSKA

Rude 288/1, HR – 10430 Samobor, Hrvatska

robert.samovojska@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-3722-9525>

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Rad pruža uvid u temu komodifikacije teške baštine. U prvom dijelu rada autori teorijski analiziraju pojam baštine iz muzeološke pozicije te potom definiraju pojam teške baštine koji se u znanstvenoj literaturi sve češće koristi, a odnosi se na one segmente naslijeđa neke zajednice ili društva koji često nisu prepoznati ili predstavljaju zanemarivani i ponekad negirani dio prošlosti koji se ne uklapa u tzv. poželjnu afirmativnu baštinu. Autori potom obrazlažu kompleksnost same komodifikacije baštine koja ima svoje pozitivne i negativne aspekte. U drugom dijelu naglašena je važnost prepoznavanja komodifikacije teške baštine kao posebno osjetljivog i dodatno izazovnog procesa prilikom kojeg je nužno uzeti u obzir brojne aspekte poput interpretacije i prezentacije teške baštine te mnoga etička pitanja.

Ključne riječi: *teška baština, komodifikacija, interpretacija, komunikacija, etika, muzeologija*

UVOD

Temu komodifikacije teške baštine pokušat ćemo analizirati kroz tri aspekta: definiciju same baštine kao i posebnog pojma “teške baštine”, zatim analizu komodifikacije baštine kao posebno zanimljive teoretičarima znanosti o baštini te potom specifičan segment komodifikacije teške baštine koja podrazumijeva novu razinu spomenute problematike.

Baština je pojam, ili točnije koncept, promatran već desetljećima iz pozicije mnogih znanstvenih disciplina poput povijesti, povijesti umjetnosti, etnologije, antropologije, sociologije, filozofije i mnogih drugih. Ne postoji jedna jedinstvena definicija pojma “baština” koja bi uključivala sve navedene rasprave i teorijske okvire u kojima je promatrana, no neke od zajedničkih dodirnih točaka očituju se u UNESCO-ovoj definiciji kulturne baštine iz 1989. godine (UNESCO 1989):

“Kulturna baština može se definirati kao cjelokupni korpus materijalnih znakova – bilo umjetničkih ili simboličkih – koji se prenose iz prošlosti u svakoj kulturi i, prema tome, cjelokupnom čovječanstvu. Kao sastavni dio afirmacije i obogaćivanja kulturnog identiteta, kao naslijeđe koje pripada cjelokupnom čovječanstvu, kulturna baština daje svakom pojedinom mjestu svoje prepoznatljive osobine i čini skladište ljudskog iskustva. Očuvanje i prezentacija kulturne baštine stoga su kamen temeljac bilo koje kulturne politike.”

Ovom definicijom naglašava se da je, s jedne strane, riječ o korpusu, dakle, točno definiranoj i označenoj cjelini, koja se formira prema određenim pravilima, a, s druge strane, da se ona odnosi na tzv. *materijalne znakove* kojima se naglasak stavlja na semantičku, a time onda i simboličku razinu baštine, a ne isključivo na njezinu materijalnu pojavnost u okolini. Također, iz navedene je definicije jasno da baština podrazumijeva sve aspekte usko vezane uz identitete i ljudsko iskustvo te da bez njih ona kao takva ni ne postoji.

S druge pak strane Laurajane Smith (2007:2) kritički preispituje tradicionalno poimanje baštine kao statičkog entiteta te inzistira da je riječ o procesu:

“[Baština je] proces ili izvedba koji se tiče proizvodnje i dogovora o kulturnom identitetu, individualnoj i kolektivnoj memoriji te društvenim i kulturnim vrijednostima”.

Ovako promotrena definicija izravno tangira neizbježna pitanja povezanosti baštine s identitetima te memorijom. Također, implicirajući da je riječ o procesu, ona naglašava promjenjivost same baštine, dakle, da

je inherentna značajka baštine njezina promjenjivost koja ovisi o mnogim faktorima poput toga tko je korisnik baštine, a tko interpretator, kome se ona komunicira i na koji način (tj. s kojom svrhom), u kojem se vremenskom trenutku to čini, na kojem mjestu (fizičkom) i sl. Ona istu tezu ponavlja u svom radu *The Uses of Heritage* (Smith 2006):

“Uistinu, ne postoji tako nešto kao baština. (...) Baština nije stvar s definiranim značenjima i vrijednostima, nego inherentno politička i neusklađena praksa i proces. (...) Baština je proces kulturne proizvodnje, a discipline uključene u istraživanje baštine i praksi same su uključene u stvaranje baštine.”

Inzistirajući na tezi da je riječ o procesu, ona ističe drugu vrlo važnu poantu, a ta je da i same znanstvene discipline koje proučavaju baštinu i kulturne procese, sudjeluju u produkciji (pa i reprodukciji) te iste baštine. Tako definiran pojam baštine otvara prostor za brojne nove interpretacije pojma *baština*, a otvara i prostor za njegovo kritičko preispitivanje i definiranje novih oblika, tj. potpojmova poput *teške baštine*. Iako Smith o tome progovara iz jedne vrlo zanimljive pozicije, nikako nije nova u svojim pogledima. Slične dvojbe vidljive su i kod Stanislasa S. Adotevija (Adotevi 1971):

“Internacionalizacija pojma baštine je (...) ne samo lažna nego i opasna ako nameće cijeli niz znanja i predrasuda čiji su kriteriji prikaz vrijednosti zasnovanih na prenesenim estetskim, moralnim i kulturnim idejama, ukratko, ideologija kasta u društvu čije strukture nisu kompatibilne s trećim svijetom općenito, a posebno Afrikom.”

Adotevijeve pozicije uključuje kritički odmak od promocije zapadnjačkog koncepta baštine koji nije inherentan svim ljudima i narodima. Na taj način dovedeni su u pitanje i svi zapadnjački kriteriji kojima se određuje što jest ili nije baština. To također uključuje onda i djelovanje u smjeru zaštite baštine, ali i mogućeg promicanja lažne brige za ugroženu baštinu svijeta, a sve u svjetlu komodifikatorskog potencijala koji baština ima.

Definiciju tzv. *teške baštine* predstaviti će Sharon Macdonald 2007. godine na ICOM-ovoj godišnjoj konferenciji Komiteta za arheološke i povijesne muzeje i zbirke:

“Teška baština bavi se poviješću i prošlošću koje se ne uklapaju u identitete skupina čiji su sastavni dio. Umjesto da afirmiraju pozitivne slike o sebi, potencijalno ih mogu poremetiti ili mogu postati prijetnja te potaknuti društvene razlike i sukobe. Teška baština bavi se uznemirujućom poviješću, a ne tipovima herojske ili progresivne povijesti s kojima se tradicionalno povezuju muzeji i baštinska mjesta.”

Macdonald definira tešku baštinu kao jedan vid baštine (dosad dugo zanemarivan) koji, ako uzmemo u obzir povezanost s identitetima neke grupe, biva često negiran ili potiskivan u kolektivnoj svijesti. Nedvojbeno naglašava da, iako je riječ o neželjenim dijelovima prošlosti, takva baština svakako postoji i ona je neupitna. Ipak, ona postaje stvarna tek u onom trenutku kada je identificirana kao nepoželjna baština te kada se njezin puni potencijal realizira prilikom suočavanja s njom, tj. kroz identifikaciju, interpretaciju i promociju toga aspekta baštine kao neospornoga i nužnoga za daljnji razvoj neke zajednice. U praksi je vidljivo da takvi oblici baštine potiču na preispitivanje prošlosti, identiteta i vrijednosti koji su na njoj izgrađeni što često može dovesti do ozbiljnih prijepora ili sukoba.

Uz pojam *difficult heritage* u srodnoj literaturi javljaju se i pojmovi *dissonant heritage* i *contested heritage* kao njegovi sinonimi. Tako Tunbridge i Ashworth u svom radu *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict* (Tunbridge i Ashworth 1996) donose različite teorijske poglede na pojam baštine, a potom uvode i pojam *dissonant heritage*. Antropologinja Helaine Silverman (2011) poslužit će se pojmom *contested heritage* definirajući ga na sljedeći način:

“Premda ‘sporna kulturna baština’ nije uvijek bila određena ovim riječima, ovaj je koncept prisutan barem 25 godina u antropologiji, arheologiji, povijesti, geografiji, arhitekturi, urbanizmu i turizmu (navedimo najočitije discipline) i sada čini okvir za provođenje brojnih primijenjenih istraživanja u ovim područjima na međunarodnoj razini. To je stoga što živimo u sve bremenitijem svijetu u kojem religijske, etničke, nacionalne, političke i druge skupine manipuliraju (prisivaju, upotrebljavaju, zloupotrebljavaju, isključuju, brišu) oznakama i manifestacijama vlastite i tuđih kulturnih baština kao

sredstvima potvrđivanja, branjenja ili uskraćivanja kritičkih zahtjeva za moć, zemlju, legitimitet i tako dalje.”

Silverman naglašava dugogodišnju prisutnost koncepta “sporne” baštine u različitim znanstvenim disciplinama, no ona nikada nije kao takva imenovana niti je bila prisutna pojmovna distinkcija u odnosu na mnogo tradicionalnije poimanje baštine kao neupitno afirmativnog i značajnog koncepta prisutnog kod svih zajednica. Baština se često smatra nadređenim i općenitijim pojmom od pojma teške baštine, no možda bismo mogli argumentirati da su oni ipak na jednakoj razini (klasifikacijski gledano), gdje baština predstavlja lice, a teška baština naličje istog fenomena.

KOMODIFIKACIJA BAŠTINE: PROBLEM PRVI

Baština kao ekonomski resurs jedna je od kontroverznijih tema ako je promatramo iz pozicije humanističkih znanosti, no ona je sasvim razumljiva iz pozicije društvenih znanosti, naročito ekonomije. Historijski gledano, veći dio baštine šticeen je zato što je ona snažan nositelj kulture, identiteta i memorije neke zajednice. Rijetko kada je ekonomska vrijednost te baštine bila razlog opstanka iako je ona vrlo često sasvim neupitna. Iz toga razloga estetski i sociokulturni motivi smatrali su se dostatnim argumentima da bi nešto bilo zaštićeno i spašeno od neizbježne propasti pred pukim zubom vremena. S ekonomskog stajališta, nijedna pojava na svijetu, bila stvorena ljudskom rukom ili dio prirode, ne predstavlja tabu i podložna je ekonomskoj analizi i moguće ju je promatrati kao potencijalan resurs. U tom smislu napisana su brojna djela koja pokušavaju rasvijetliti značaj baštine kao ekonomskog resursa.

O tome ekstenzivno pišu Graham, Ashworth i Tunbridge u svojoj knjizi *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy* (Graham et al. 2000). Njihov glavni argument zašto baština jest i nužno mora biti podložna ekonomskoj analizi zasniva se na dva vrlo jednostavna stajališta: 1. baština košta, tj. ona podrazumijeva veću količinu sredstava koja se troše za njezino održavanje/opstanak i uvijek se u značajnoj mjeri odražava na ekonomsku situaciju; 2. baština ima vrijednost (ne samo duhovnu nego i novčanu) i njome je moguće zaraditi. Ponuđeno stajalište vrlo

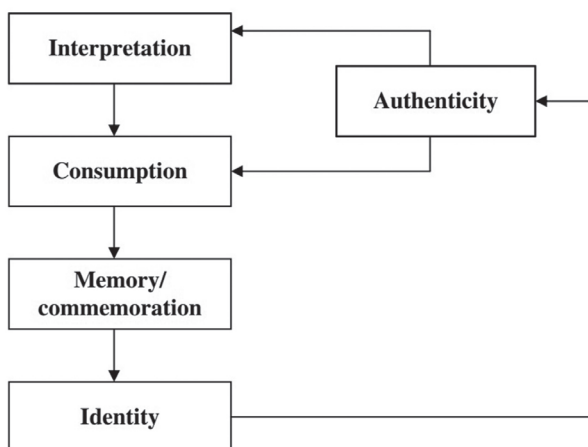
jednostavno poentiraju tvrdnjom da kapacitet koji ima baština, a kako bi se na njoj zaradilo, kompenzira trošak koji se stvara njezinim održavanjem, tj. zaštitom. Ekonomska analiza baštine izražena je u paradoksu kako su ekonomski motivi uvijek sekundarni prilikom stvaranja/oblikovanja baštine, a primarni prilikom njezina održavanja.

Prema Grahamu, Ashworthu i Tunbridgeu (Graham et al. 2000:131), ovo poteže nekoliko implikacija: 1. baština (materijalna i nematerijalna te iskustva koja se uz nju vežu) značajno je kompleksnija pojavnost od bilo koje robe ili usluga unutar ekonomskog sustava; 2. vrijednost baštine, iako nedvojbeno vrlo velika, teško se procjenjuje, što pak znači da je gotovo nemoguće odrediti cijenu i položaj na tržištu; 3. baštinu je teško sagledati kao proizvod/robu za tržište jer nema uobičajeni sustav proizvodnje, a proizvodi koji bi mogli biti zasnovani na baštini kao resursu pak uključuju i neke druge i drugačije dionike proizvodnog procesa. A to ne podrazumijeva da su oni međusobno kompatibilni. Ipak, i unatoč svemu navedenom, baština kao ekonomski resurs već postoji i ekstenzivno se iskorištava iako je ona, u ekonomskom smislu, iznimno rizičan resurs s vrlo neizvjesnim rezultatima. No, njezin ekonomski potencijal toliko je velik da ju je nemoguće zanemariti.

Isti autori predlažu komodifikacijski model koji se sastoji od tri komponente – resursa, proizvoda i tržišta. Baština u svim svojim oblicima može biti resurs za stvaranje baštinskog proizvoda, a što se čini pomnom selekcijom svega što čini neki baštinski sklop. Potom se odabrano interpretira i “pakira” brojnim značenjima, da bi se u konačnici osmislio baštinski proizvod, dakle proizvod direktno povezan s baštinom koju predstavlja, a koji je moguće plasirati na tržište. Posljednji segment predstavlja izbor najprikladnijeg tržišta za svaki pojedini baštinski proizvod.

Sharpley i Stone (2009) koji su se bavili temom mračnog turizma opisali su proces povezanosti interpretacije, konzumacije (uporabe), memorije, identiteta i autentičnosti kao jedan zatvoreni međuovisni sustav, a kao takav primjenjiv je na brojne oblike teške baštine (Prikaz 1). Autentični identitet koji je komodificiran ne može biti komodificiran bez kvalitetne interpretacije koja je polazišna točka za konzumaciju, a čiji čin označava

aktivnost sjećanja, odnosno komemoriranja. Veza kulturnih dobara i usluga u kreiranju društvenih značajki prema tome je neupitna i nedvojbeno.

Prikaz 1. Interpretacija i identitet u mračnom turizmu (Sharpley i Stone 2009)

Kako će se cijeli proces odvijati, ponajviše ovisi o motivu onih koji odluče komodificirati neki aspekt baštine. Baštinski proizvod mora biti vrlo kvalitetan, snažno povezan s baštinom iz koje izvire, ne smije umanjivati značaj različitih karakteristika određenog segmenta baštine, drugim riječima, on ne smije povlađivati tržištu nego treba nuditi autentičnost. Dakle, princip po kojem postoji potreba (korisnik), pa sukladno tom zahtjevu stvaramo robu ili uslugu da zadovoljimo potrebu, nije nužno ispravna kada govorimo o baštinskom proizvodu. On je, u prvom redu, proizvod koji predstavlja nešto vrlo vrijedno i značajno pa se kao takav prodaje. Mnogo više truda mora se uložiti kako bi se pronašlo tržište, tj. potencijalan kupac toga proizvoda. U trenutku kada bi se baštinski proizvod primarno oblikovao prema željama i potrebama tržišta, on bi izgubio svoju svrhu i smisao.

KOMODIFIKACIJA TEŠKE BAŠTINE: PROBLEMDRUGI

U nastavku ćemo pokušati ilustrirati na koji način sama problematika komodifikacije baštine poprima sasvim nove dimenzije kada je riječ o teškoj baštini. Je li komodifikacija teške baštine uopće moguća i što bi ona uključivala? Postoje li određene opasnosti komodifikacije teške baštine i što

to znači za zajednicu kojoj pripada? Dva aspekta problema koje je svakako nužno promotriti, ako govorimo o potencijalnoj komodifikaciji teške baštine, jesu interpretacija i prezentacija takve baštine te njezini etički aspekti.

Interpretacija i komunikacija teške baštine

Kao što smo prije spomenuli, koncept *disonantne baštine* prvi su upotrijebili Tunbridge i Ashworth (1996) koji su taj pojam iskoristili kako bi objasnili konfliktnu prirodu baštine koja proizlazi iz različitih sukobljenih značenja i vrijednosti prošlosti. Iz toga proizlaze i sukobljene interpretacije baštine objekata, mjesta, događaja, osoba ili praksi iz prošlosti koje stvaraju disonancu i dovode u pitanje dominantne percepcije baštine. Velik problem koji iz toga proizlazi jesu konflikti koji nastaju kod onih koji konzumiraju tu istu baštinu i trebaju inkorporirati kontradiktorne ideje u svoje psihološke konstrukte (Kisić 2016:50). Takva pozicija izazov je svima koji ulažu poseban napor da bi isto razumjeli, a predstavlja i mogući izazov svim drugim dionicima u procesu emitiranja teškog znanja, a konačno, to predstavlja problem i za samu baštinu koju se smatra teškom. Upravo je komuniciranje teške baštine jedna od važnih tema pri konačnoj interpretaciji baštine kada se ona komunicira onima koji je koriste kao resurs.

Teška baština, prema Sandri Nauert, može se komunicirati na tri načina (Nauert 2017):

1. Promotivnim tekstovima – disonancu tada treba učiniti eksplicitnom, naglasiti je kontrastom te naglasiti njezinu ponovnu upotrebu u sadašnjosti,
2. Pristupom od dna prema vrhu – rekonstruirati značenja, aktivni angažman u društvu i građani kao ambasadori baštine,
3. Kroz prizmu europskih dimenzija – konstruirati zajedničke demokratske percepcije totalitarističke europske povijesti.

Iako kulturne politike rijetko uključuju tešku baštinu i odnos prema njoj, Kisić smatra kako bi trebalo biti upravo suprotno, jer postojeća pozicija vodi u nemoguće i beskorisne uporabe teške baštine. U okviru toga potrebno je spomenuti Okvirnu konvenciju Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo (tzv. Faro konvencija) održanu 2005. godine

u istoimenom gradu. Konvencija govori o vrijednostima kulturne baštine za društvo, ali i korištenju baštine kao resursa za stvaranje mirnih i demokratskih društava. Bitno je naglasiti dva baštinska diskursa, od kojih svaki ima svoje razine uporabe, a to su: 1) *autorizirani baštinski diskurs* i 2) *inkluzivni baštinski diskurs* (Prikaz 2). U okviru teške baštine, smatra se relevantnijim upravo inkluzivni baštinski diskurs zbog pacifističkog stava prema disonanci baštine koju emitira. Prema inkluzivnom baštinskom diskursu, komunikacija disonantne baštine morala bi uključivati pristup “od dna prema vrhu”, na što je uputila i Nauert. Razina na kojoj je moguć takav diskurs jest regionalna, odnosno lokalna, moguće i međunarodna ovisno o tipu i sadržaju atrakcije ili lokaliteta. Razumijevanje teške baštine jest dinamično, u nastajanju i očituje se u (re)konstrukcijama u sadašnjosti. Prema tome, nedvojbeno je da kvalitetna interpretacija i transformativno iskustvo mogu pripomoći u razvitku društava ako se u obzir uzme održivi razvoj kao jedna od sastavnica takve komodifikacije baštine.

	Authorized heritage discourse	Inclusive heritage discourse
Understanding of heritage	Static witness of the past	Dynamic, (re)constructed in the present, evolving
Scope	Material remains	Intangibility which can be materialized
Value	Intrinsic, embedded in heritage	Extrinsic, instrumental
Key concepts	Universality, excellence, professionalism, authenticity, monumentality	Participation, diversity, human rights, intercultural dialogue
Authority/actors	Governments, public memory institutions, experts	Governance as assemblages of diverse stakeholders
Level	Inter(national)	Communal, subaltern, regional, local, individual, inter(national)
Policy approach	Top-down, democratization of culture	Bottom up, cultural democracy and cultural utilitarianism
Key policy texts	Venice Charter, UNESCO 1972	UNESCO 2001, UNESCO 2003, UNESCO 2005a, CoE 2005
Attitude towards dissonance	Ignoring, marginalization, neutralization	Appraisal, negotiation, dialogue, reconciliation

Prikaz 2. Diskurzivni preokret u kulturnim politikama (Kisić 2016)

Etički problem teške baštine

Etički aspekti koji se posebno javljaju kada govorimo o teškoj baštini opisani su u Povelji ICOM-ova Međunarodnog komiteta za memorijalne muzeje i sjećanje na žrtve javnih zločina koja je objavljena u Parizu 2011. godine.¹ Dokument je nastao na osnovi UN-ove Opće deklaracije o ljudskim pravima te ICOM-ovih etičkih principa. U deset točaka Komitet predlaže načine na koje je nužno pristupiti komemoraciji teške baštine.

U Povelji ICMEMO-a iznosi se teza kako kultura sjećanja ne može i ne smije biti diktirana politikom. Memorijalni muzeji svoje će djelovanje morati usmjeriti tako da prihvate koegzistenciju drugačijih praksi koje su usmjerene na njegovanje pluralizma u okviru sjećanja. Memorijalni muzeji nisu dominantne strukture u komemorativnim procesima, nego služe kao agens suradnje između obrazovnih institucija, organizacija civilnog društva i određenih političkih struktura u društvu. Za takvu pluralističku kulturu koju bi memorijalni muzeji trebali uklopiti u korpus svojeg djelovanja potrebno je u to djelovanje uklopiti niz pozitivnih vrijednosti koje su integrirane u univerzalnoj deklaraciji ljudskih prava. Prema tome, memorijalni muzeji služe nam kao strukture u kojima se valoriziraju i obrađuju teške teme javnih zločina usmjerenih prema manjinama. Na osnovi toga, mjerodavne državne institucije i lokalne zajednice imaju veliku odgovornost prema memorijalnim muzejima koji imaju obavezu humanitarnog i građanskog obrazovanja za dobrobit čovječanstva.

Djelovanje i djelatnosti memorijalnih muzeja moraju biti potaknute otvorenim, nehijerarhijskim i pluralističkim diskusijama s preživjelima, s dionicima iz obrazovnog sektora, lobistima i privrženim društvenim skupinama. Unatoč mogućim pritiscima u profesionalnoj infrastrukturi memorijalnih muzeja mora se inzistirati na znanstvenom i objektivnom pristupu obradi i prezentaciji građe. Informacije i znanje ponuđeni kroz izložbe, publikacije i edukativne radionice moraju poticati empatiju prema

---

¹ Cijela povelja “International Memorial Museums Charter” dostupna je na: http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icmemo/pdf/IC_MEMO_charter.pdf (pristup 25. 2. 2018.).

žrtvama kao individualnim osobama i grupama koje su bile direktno diskriminirane i specifično ciljane za smaknuća.

Pri interpretaciji teške baštine potrebno je izbjegavati komemorativne elemente u obliku osvete, mržnje ili gnjeva između različitih društvenih skupina. Sukladno navedenom, povijesna iskustva moraju biti integrirana u povijesni kontekst bez minimiziranja osobnih stradanja individualnih osoba. Takva interpretacija zahtijeva suvremene povijesne metode i pridržavanje principa diskursa različitih perspektiva. Preporučljivo je adresiranje perspektive i biografija počinitelja zločina u komunikacijski diskurs izlaganja informacija i znanja. Memorijalni muzeji locirani na autentičnim povijesnim lokacijama omogućuju nemjerljivu mogućnost provođenja povijesnog i građanskog obrazovanja i uranjanja u povijesni događaj koji se zbio na samom tom lokalitetu. Ovdje se pojavljuju i veliki rizici te zbog toga memorijalni muzeji moraju težiti univerzalnim principima koji će u svakom posjetitelju poticati poštovanje dostojanstva svakoga ljudskog bića.

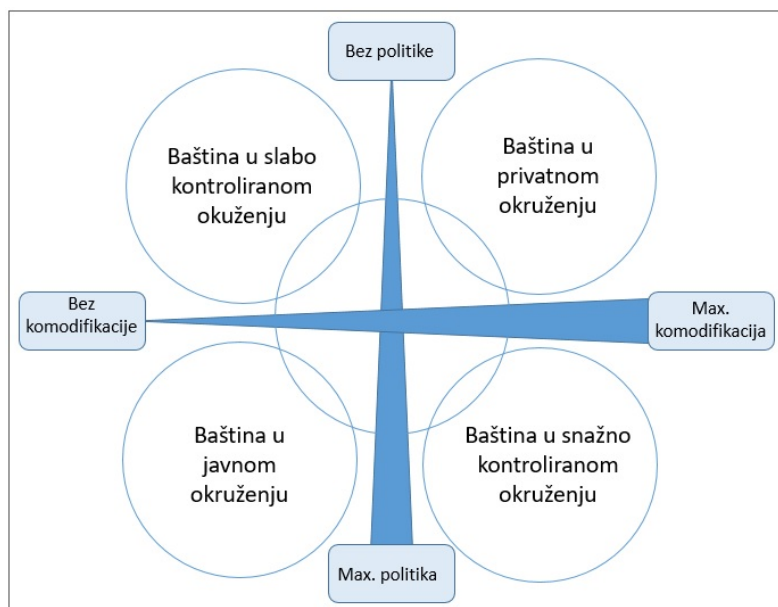
Memorijalni muzeji jesu suvremeni povijesni muzeji koji trebaju u svojem djelovanju biti dovoljno samokritični i koji trebaju s poštovanjem utjecati na razvoj kulture sjećanja. Svjesni trenutačnih trendova razmišljanja u političkim sferama, memorijalni muzeji trebaju svoje interpretacije povijesnih okolnosti usmjeriti isključivo na prošlost kako bi se dodatno naglasila nužnost suosjećanja te osigurali uvjeti da se u kolektivnoj svijesti nužno osuđuju svi povijesni zločini.

Analiza komodifikacije teške baštine

Iz svega ranije navedenoga proizlazi da se problematika komodifikacije teške baštine temelji na dva vrlo zahtjevna procesa – interpretaciji teške baštine i komodifikaciji baštine općenito – prilikom čega svaka od navedenih aktivnosti predstavlja poseban izazov. Teška baština pod najvećim je utjecajem različitih politika, jer onda kada i postoji (priznata je i postoji u javnom diskursu), ona je gotovo uvijek prvorazredno političko pitanje, vrlo često u sferi javnih politika i kontrole od strane vladajućeg establišmenta (Tunbridge i Ashworth 1996; Smith 2006, 2007; Bui i Lee

2015; Kisić 2016). Dakle, riječ je o autoriziranom baštinskom diskursu koji, prema Kisić, ne ispunjava svoj potencijal kada je riječ o teškoj baštini. S druge pak strane, svaki oblik komodifikacije baštine podrazumijeva djelomično podvrgavanje ekonomskim i tržišnim principima što naglašavaju Turnbridge i Ashworth. Iako za njih to nije sporno, ako govorimo o teškoj baštini, potencijalni negativni rezultati neuspješne komodifikacije mogu dovesti do društveno vrlo nepoželjnih pojava. Ovdje govorimo o problemu gubitka autentičnosti, smanjenju osjetljivosti na teme teške baštine ili pak totalnoj banalizaciji baštine koja u javnoj sferi u svojoj početnoj poziciji već ima potencijalno snažan negativan predznak. Idealno, bilo bi nužno minimizirati utjecaj politike i tržišta na razvoj proizvoda teške baštine. Složeno je pitanje postoji li ijedan način da se to postigne.

U nastavku donosimo Model baštinskih okruženja u odnosu na javne politike i komodifikaciju (Prikaz 3).

Prikaz 3. Model baštinskih okruženja u odnosu na javne politike i komodifikaciju

Ovaj model prikazuje na koji način postojeća baština, a time i teška baština, već egzistira u odnosu na utjecaj javnih politika i komodifikacije

potaknute tržištem. Baštinu koja se nalazi u tzv. *privatnom* okruženju najbolje ilustriraju privatni muzeji u SAD-u na koje javne politike imaju mali utjecaj, ali su zato snažno vođeni tržišnim principima i njihov opstanak uvelike ovisi o posjetiteljima i zaradi. Dijagonalno se nalazi baština u tzv. *javnom* okruženju, a odnosi se uglavnom na baštinske oblike koji su financirani javnim sredstvima i stoga pod većim utjecajem kulturnih i drugih javnih politika, a tradicionalno njihov opstanak nije nužno ili uvelike vezan uz tržište i zaradu. U trećoj sferi ove problematike nalazi se baština u tzv. *snažno kontroliranom* okruženju, a odnosi se na one baštinske oblike koji su pod snažnim utjecajem i javnih politika i tržišta. Riječ je, dakako, o svojevrsnom ekstremu čiju pojavnost u stvarnom životu ne možemo jasno identificirati. Ali, kada bi on kao takav postojao, bio bi pod maksimalnom kontrolom dvaju vrlo snažnih agensa te bi kao takav zasigurno teško opstao. Četvrtu sferu zauzima baština u tzv. *slabo kontroliranom* okruženju i podrazumijeva minimalan utjecaj i kontrolu od strane javnih politika i tržišta što zasigurno predstavlja svojevrsan ideal, prostor slobode u kojem teška baština zasigurno može ispuniti svoj puni potencijal. I zaista, neki primjeri teške baštine nalaze se u ovoj sferi, financirani iz nezavisnih izvora, pod vodstvom organizacija civilnog društva i vođeni idejom da je ono što se komunicira i način kako se to čini važnije od politike ili utjecaja tržišta. Teška baština svoj puni potencijal može postići samo djelovanjem u ovom okruženju ‘slobode’ od prikazanih snažnih agensa – politike i tržišta.

U svom članku *Is ‘Difficult Heritage’ Still ‘Difficult’?* Sharon Macdonald (2015) postavlja pitanje i dalje argumentira kako teška baština u nekim slučajevima više ne predstavlja tzv. tešku baštinu, a to se događa u onim trenucima kada jedno društvo u cijelosti prihvati svoju tešku baštinu s ciljem suočavanja i stvaranja zdravih temelja. Kao primjer navodi Njemačku koja se u velikoj mjeri posvetila memorijalizaciji i interpretaciji svoje neželjene teške baštine vezane uz Drugi svjetski rat. To je, s jedne strane, razumljivo ako uzmemo u obzir razmjere zločina koje je počinila nacistička Njemačka te broj ljudi i naroda koji su tada stradali. Dakle, današnja Njemačka na sebi nosi teško breme s kojim su se morali suočiti, bilo svojevrijedno ili pod pritiskom međunarodne zajednice. Ipak, moramo naglasiti kako su brojni baštinski kompleksi koji se vežu uz tešku baštinu u

Njemačkoj pod strogom kontrolom vlasti i gotovo nijedan projekt ne može biti proveden bez odobrenja posebnoga državnog tijela. Također, i ironično, Njemačka je odličan primjer kako se teška baština komodificira i pretvara u unosan oblik turizma. Kažemo ironično jer na osnovi vlastite prošlosti, dakle onoga što su njihovi preci činili, današnja Njemačka zarađuje goleme prihode. Iako ovo nije idealan primjer baštine u strogo kontroliranom okruženju, oba snažna agensa iz prikazanog Modela baštinskih okruženja u odnosu na javne politike i komodifikaciju izrazito su prisutni.

ZAKLJUČAK

Ovim člankom nastojao se pružiti okvir za sagledavanje problematike vezane uz komodifikaciju teške baštine. Istraživanje ove teme rađeno je u okviru angloameričke literature i dostupnih rezultata te pruža početnu točku za daljnja istraživanja, a pogotovo u okviru nacionalnih baštinskih kompleksa i primjera.

Baština, kao vrlo kompleksan i teorijski vrlo zahtjevan pojam za proučavanje, i dalje predstavlja velik izazov kada govorimo o njezinoj komodifikaciji. Pozitivni i negativni aspekti komodifikacije uvijek su prisutni, a dodatni otegotni element svakako se odnosi na područje teške baštine. Ponuđeni teorijski okvir donekle rasvjetljuje zadanu temu, no neka pitanja i dalje ostaju nerazjašnjena. Model baštinskih okruženja u odnosu na javne politike i komodifikaciju predstavlja dodatak postojećoj raspravi i donosi novi pogled na dva aspekta ove priče koje nikako ne trebamo zanemariti. Cilj je djelovanje u okvirima koji omogućavaju prezentaciju i interpretaciju teške baštine na najiskreniji, etički najprikladniji i najprimjereniji mogući način. Taj smisao treba pratiti i eventualna komodifikacija teške baštine koja u svom procesu nužno mora uključivati svjesnost o osjetljivosti pitanja teške baštine za cijelu zajednicu kojoj ona pripada ili na koju se ona odnosi. Također, i ne manje bitno, komodifikacija u određenoj mjeri može pomoći u socijalizaciji teške baštine – dakle, prihvaćanju svih njezinih svojstava i potencijala koje pruža, a sve s ciljem izgradnje pravednijeg i senzibiliziranijeg društva.

LITERATURA

- ADOTEVI, S. 1971. "Le musée dans les systèmes éducatifs et culturels contemporains". U *Actes de la neuvième conférence générale de l'Icom*. Grenoble, p. 19–30
- BUI, Huong T. i Timothy J. LEE. 2015. "Commodification and Politicization of Heritage: Implications for Heritage Tourism at the Imperial Citadel of Thang Long, Hanoi (Vietnam)". *ASEAS – Austrian Journal of South-East Asian Studies*, Vol. 8/2:187–202. DOI: <https://doi.org/10.14764/10.ASEAS-2015.2-5>
- GRAHAM, Brian, Gregory J. ASHWORTH i J. E. TUNBRIDGE. 2000. *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. New York: Routledge.
- KISIĆ, Višnja. 2016. *Governing Heritage Dissonance: Promises and Realities of Selected Cultural Policies*. Amsterdam: European Cultural Foundation.
- International Council of Museums - International Committee of memorial Museums in remembrance of the victims of Public Crimes. 2011. "International Memorial Museums Charter". http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icmemo/pdf/IC_MEMO_charter.pdf (pristup 25. 2. 2018.).
- MACDONALD, Sharon. 2015. "Is 'Difficult Heritage' Still 'Difficult'? Why Public Acknowledgment of Past Perpetration May No Longer Be So Unsettling to Collective Identities". *Museum International*, Vol. 67/1–4:6–22. DOI: <https://doi.org/10.1111/muse.12078>
- NAUERT, Sandra. 2017. "The Linguistic and Cultural Interpretation of Dissonant Heritage: the ATRIUM Cultural Route". *Almatourism*, Vol. 8/15:16–37. DOI: <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/6807>
- SHARPLEY, Richard i Philip R. STONE, ur. 2009. *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism*. Bristol – Buffalo – Toronto: Channel View Publications.
- SILVERMAN, Helaine. 2011. "Contested Cultural Heritage: A Selective Historiography". U *Contested Cultural Heritage: Religion, Nationalism, Erasure, and Exclusion in a Global World*, ur. Helaine Silverman. New York: Springer, 1–49. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7305-4_1
- SMITH, Laurajane. 2006. *The Uses of Heritage*. London – New York: Routledge.
- SMITH, Laurajane. 2007. "General Introduction". U *Cultural Heritage*, ur. Laurajane Smith. London: Routledge, 2.
- TUNBRIDGE, J. E. i Gregory J. ASHWORTH. 1996. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester: J. Wiley.
- UNESCO. 1989. "Draft, Medium-Term Plan (1990-1995)", General Conference, Twenty-fifth session, Paris 1989 – 25 C/4. <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000825/082539eb.pdf> (pristup 25. 2. 2018.).

Helena Stubić

Robert Samovojska

INTRODUCTION INTO DIFFICULT HERITAGE COMMODIFICATION ISSUES

The paper provides insight into the topic of difficult heritage commodification. In the first part of the paper the authors analyse the theoretical concept of heritage from the museological point of view and proceed to define the concept of difficult heritage which is becoming increasingly prominent in research literature and denotes those segments of a community or society's heritage which often remain unrecognized or represent the ignored and at times denied part of the past that does not fit in with the desired affirmative heritage. Subsequently, the authors elaborate on the complexity of the heritage commodification with its positive and negative aspects. The second part of the paper focuses on the importance of recognizing the commodification of difficult heritage as an especially sensitive and challenging process which inevitably requires taking into account various aspects, from interpretation and presentation of difficult heritage to the numerous ethical questions.

Keywords: difficult heritage, commodification, interpretation, communication, ethics, museology

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)